

זעומקו של מקרא

דברי עומק
בכרשת השבוע ובמועדים

יום הכפורים
ה'תשפ"ו

לעומקו של מקרא יום הכפורים

ורצונו לומר:

בְּעֵב הָעֶנָן. בע"ב שמות הקדש
היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט.
ועדיין יש ליתן טעם מה התכוון
באמרו: **הָעֶנָן**.

ולעומקו של מקרא יש לומר
שהמילה **ענ"ן** היא כנגד מִנְּן התיבות
שבקריאת שמע **פרשה ראשונה**
ושניה. שכביכול נִשָּׂא הקב"ה על כנפיו
קריאת שמע שאומרים ישראל לקיים
בזה ואתה קדוש יושב תהלות ישראל,
וכן נאמר **הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעֵב**
הָעֶנָן, **בע"ב** שמות הק', ובמאה
ושבעים תיבות של ק"ש. שכן **ענ"ן**
בגימטריה 170. כמנין התיבות שיש
בפרשה ראשונה ושניה בק"ש.
ועל פי הדברים הנ"ל, יובן מה שמובא
בזהר חדש והביאו בעל **סדר הדורות**
בערך ר' יהושע בן לוי:

שלח לו רבן גמליאל לר' יהושע בן לוי
לאחר שנכנס חי לגן עדן, שיאמר לו **מה**
נעשה בהיכלות עליונים.

שלח לו ר' יהושע בן לוי שיש בגן עדן
מ"ב חדרים של אור למי שמדקדק

יום הכפורים

מתפילת יום הכפורים:

מְחִיתִי כָּעֵב פְּשָׁעֶיךָ וְכָעֶנָן
חַטָּאוֹתֶיךָ שׁוֹבָה אֵלַי כִּי גָּאֵלְתִּיךָ.
(ישעיהו, מד, כב').

וכן נאמר: **הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעֵב**
הָעֶנָן (שמות יט, ט').

יש ליתן את הדעת מה הוא **העב**
והענן שבהם **בא אלינו** כביכול
הקב"ה, ובדמיונם מוחה ה' פשעינו.

לפשט הדברים ובדרך המשל
והנמשל, יש לומר שביום הכפורים
התשובה קלה ומתקבלת ביותר, והיא
עת רצון, כעבים האלו אשר יעופו
ברוח, וברגע קטון ואינם.

ועל דרך הרמז והסוד יש לומר
כמובא בזהר הק', זהר חדש ספרא
תנינא: **נְהָא אֵיהּ בְּעֵב הָעֶנָן**, וּמָגֵה
אֲשַׁתְּכַח שֵׁם בֶּן עִ"ב שְׁמִיָּהּ [ע"ב
שמות היוצאים מג' פסוקים בפרשת
בשלח וַיִּסַּע וַיָּבֹא וַיֵּט. [פרק יד, פס' יט-
כא].

לעומקו של מקרא יום הכפורים

**כָּעֵב פִּשְׁעֵיךָ וְכַעֲנֵן חַטֹּאתֶיךָ שׁוֹבָה
אֵלַי כִּי גָאֻלְתִּיךָ.**

ענ"ן בגימ' **ע"ב**, **מ"ח**, **נ'**, הרי **ענ"ן**.
ועוד **ע"ב** של ויאמר הרי **בע"ב**
הענ"ן.

יב' וה' הנותרים של **בע"ב** **הענ"ן** הרי
הם כנגד תיבת **אמת** הנוספת **ושש**
תיבות של פסוק ראשון].

ועוד יש לומר, שעל ידי ההשתדלות
בכוונות שמות הקדש, ובתיבות ק"ש,
הרי בזה מתקנים בתשובת המשקל את
מה שכביכול פגמו בהם, ולכן ימחו
פשעיו **כעב וכענן**. **שהעב והענן** הם
כנגד שמות הקדש.

ולעומקו של מקרא יש לומר לפי
דברים אלו, שלכן מובא בזהר
ובתיקונים לכוון בק"ש **בשמות ע"ב**
ומ"ב. [כמובא בפירוט בלעומקו של
מקרא לפרשת בשלח].

וכן תוספת ה-ו' של וְכַעֲנֵן, מחיתי כעב
פשעיך וכענן חטאתיך, תוֹרָה על עוד **שש**
תיבות שהקורא ק"ש משתדל בהם, והם
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. והם
המכה בפטיש של תשובת האדם, כי

בקריאת פרשה ראשונה "ואהבת" שיש
בה **מ"ב תיבות**,

[ויחד עם פסוק ראשון הרי הם **מ"ח**
תיבות, כמבואר לקמן]

ואח"כ הראה לו **ע"ב** **מדורין** של **אור**
למי שמדקדק בפרשה שניה מ"והיה אם
שמע", עד תיבת "ושמתם" ועד בכלל.
שהם **ע"ב תיבות**.

ואח"כ הראה לו **נ'** **שערים** של **אור**
למדקדק מ"את דברי אלה" עד "כימי
השמים על הארץ", שיש בהן עוד **נ'**
תיבות.

ואח"כ הראה לו עוד **ע"ב היכלות של**
אור למדקדק מן **ויאמר עד אמת**
שבפרשת ציצית, כולל החזרה על הג'
תיבות של ה' **אלקיכם אמת**.

[ויחד עם תיבת **אמת** הרי הם **ע"ב**
תיבות ועוד אחת, כמבואר לקמן]

ואח"כ הראה לו **חדרים** ומדורין
והיכלות של **חשך** למי שאינו מדקדק
בהם.

ואשר על כן יובן על נכון מה
שאומרים בתפילת יום הכפורים **מְחִיתִי**

לעומקו של מקרא יום הכפורים

**אָבֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שָׁהָן נִקְיִים
כְּמִלְאָכִי הַשָּׁרָת, הֵן אוֹמְרִים אוֹתוֹ
בְּפִרְהֶסְיָא, בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ
לְעוֹלָם וָעֶד. [עכ"ל].**

וכן מובא בפסחים נו עמ"א, דאמר
רשב"ל ויקרא יעקב אל בניו ויאמר
האספו ואגידה לכם (בראשית מט, א')
ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין
ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא חס
ושלום יש במטתי פסול כאברהם שיצא
ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו
עשו אמרו לו בניו **שמע ישראל**
(אבינו) ה' אלהינו ה' אחד. כשם שאין
בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא
אחד.

באותה שעה פתח יעקב אבינו
ואמר **ברוך שם כבוד מלכותו לעולם
ועד.**

אמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו, לא
אָמְרוּ משה רבינו. [ששבח זה אינו
כתוב בתורה].
לא נאמרוהו, אָמְרוּ יעקב. התקינו
שיהו אומרים אותו **בחשאי**.

ויש לעיין ממה שהביאו התוס'
(ברכות, ג. ד"ה ועונין) בשם מה
שאומרים העולם, לגבי הקדיש,
שלכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי

חביבין דברי סופרים. ובעיקר שהוא שבח
גדול של המלאכים.

ואשר על כן אמירת ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד בקול רם ביום
הכפורים מְלַבֵּנָת וּמְזַכֵּכָת את תשובת
האדם.

~~~~~

אמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם

**בשלחן ערוך אורח חיים-סימן תריט
סדר ליל יום הכיפורים:** בליל יום
הכיפורים ומחרתו אומרים ברוך שם
כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם.

והלכה זו היא על פי המדרש רבה
ואתחנן: רַבְּנָן אָמְרִין, בְּשַׁעָה שְׁעֵלָה
מִשָּׁה לְמָרוֹם שְׁמַע לְמִלְאָכִי הַשָּׁרָת
שְׁהִיו אוֹמְרִים לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרוּךְ
שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, וְהוֹרִיד
אוֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל, וְלָמָּה אֵין יִשְׂרָאֵל
אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּפִרְהֶסְיָא, [בקול], אָמַר
רַבִּי אָסִי לָמָּה הִדְבָּר דּוֹמָה לְאַתָּה שְׁגֻבָּה
קוֹזְמִין מִתּוֹךְ פְּלִטִין שֶׁל מְלָךְ, נִתְנָה
לָהּ לְאַשְׁתּוּ וְאָמַר לָהּ אַל תִּתְקַשְׁטִי בָּהּ
בְּפִרְהֶסְיָא אֵלָּא בְּתוֹךְ בֵּיתָךְ.

לעומקו של מקרא יום הכפורים

כשבחם של המלאכים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואין הם מתקנאים בו, שהרי הם יראים מפניו ואף הולכים בשליחותו. אבל אנו שאין המלאכים מתיראים ממנו, אין לומר בקול פרט ליו"כ.

ובתרגום ירושלמי על התורה, פרשת ויחי, מובאים דברי יעקב אבינו לבניו בדרך אחרת:

באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר **יהא שמיה רבא מבורך לעלם ולעלמי עולמיה**.

נמצאנו למדים מדברי התרגום הירושלמי שהתרגום [שאינו מילולי] של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הוא **יהא שמיה רבא מבורך לעלם ולעלמי עולמיה**.

ואשר על כן יובנו על נכון דברי המדרש רבה ואתחנן, **אָבֵל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים שָׁהָן וְקִיִּים בְּמִלְאֵי הַשָּׁרֵת, הֵן אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּפִרְהֶסְיָא [בקול רם] בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֵד**.

ולפי שאמרו חז"ל כל האומר יהא שמיה רבא מבורך לעלם ולעלמי עולמיה

שתפלה נאה ושבח גדול הוא, על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו. **ואע"פ** שדחו התוס' טענה זו לגבי הקדיש, הרי ודאי היא תקיפה ועומדת לגבי ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שהרי תפלה נאה ושבח גדול הוא, ועוד שהוא לשון המלאכים עצמם, ולקחה מהם משה רבנו וְהוֹרִידָהּ לְיִשְׂרָאֵל, **ובודאי יתקנאו בנו המלאכים באומרנו אותה בקול רם**.

משמע מכל הנ"ל שאין אומרים בשכמל"ו בקול רם מפני הקפידא של המלאכים. פרט ליום כפור שאז אנחנו כמלאכים, לא אוכלים ולא שותים, ולכן לא יתקנאו בנו ואפשר לאומרו בקול רם.

ולעומקו של מקרא יש לשַׁבֵּר את האוזן לגבי יעקב אבינו (לעיל, ופסחים נו.), מנין ידע יעקב לומר שבח זה של המלאכים, ומדוע לא חשש לאמרו בקול רם, **יש לומר** שהרי דמותו חקוקה בכסא הכבוד, ומלאכים עולים ויורדים בו בסולם, לראותו בשינתו בבית א-ל, והיו מלאכים מתיראים ממנו ואף עָשׂוּ כְרִצּוֹנוֹ לִילֵךְ בְּשִׁלְיָחוֹתוֹ כְּנֹאמֶר וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים וכו'. לכן פתח ואמר

לעומקו של מקרא יום הכפורים

**עוד בעניין "יהא שמיא רבא"
ו"ברוך שם"**

מובא בתוס' [ברכות ג.] ד"ה ועונין:

וגם מה שאומרי' העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבה גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי וגו'

ואשר על כן אומרים יהא שמיא רבא בארמית כדי שלא יתקנאו המלאכים, כמאמר העולם, כי שבה נאה הוא של המלאכים שהרי הוא תרגום של

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. [ולמעין בדברי התוס' הנ"ל ברכות ג. ד"ה ועונין, יראה על פי התרגום הירושלמי הנ"ל שאין כל צורך לדחות טענת העולם כפי שהתוספות רצו לדחות].

וביום כפור שישראל כמלאכים יאמרוהו בקול רם כמו שאומרים יהא שמיא רבא ובכך קורעין להם גזר דינם אפילו של שבעים שנה, לגמר חתימה טובה לחיים טובים ארוכים ולשלום.

בכל כוחו קורעין לו גזר דינו, אפילו של שבעים שנה, יש צד לומר שהוא הדין ל"ברוך שם", שהוא התרגום של "יהא שמיא רבא", שהיה ראוי לאומרו גם בכל כוחו. אלא ש"ברוך שם" הוא שפת המלאכים ויתקנאו בנו, לכן יש לאומרו בשקט, פרט ליום הכפורים שאנו כמלאכים, ואז אף מצוה לאומרו בקול רם, כדין "יהא שמיא רבא".

ויהא שמיא רבא שהוא התרגום של ברוך שם, [לפי תרגום יונתן בפר' ויחי] אפשר לאומרו בקול רם, שהרי אמרו העולם שאין המלאכים מבינים שפת הארמית. ולכן לא יתקנאו בנו באומרנו בקול יהא שמיא.

ומעתה, יש לנו ללמוד מזה על זה, ובאומרנו בקול רם יהא שמיא רבא מבורך לעלם ולעלמי עולמיא? קנן לתרגום שהוא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ובאומרנו בלחש בשאר ימות השנה לבד מיום כפור ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, קנן ליהא שמיא רבא מבורך לעלם ולעלמי עולמיא.

לעומקו של מקרא יום הכפורים

אך לעומת זאת, **ביום כפור** הנוסח הוא שונה: וטהר לבנו לעבדך **באמת**, כי אתה **סלחן לישראל**. ויש ליתן את הדעת מה הקשר בין **אמת** ובין **סלחן**.

ולעומקו של מקרא י"ל שמצינו כי אחת מי"ג מידות של רחמים היא האמת. ויש לעיין שהרי מדת האמת אינה מדת רחמים כלל וכלל, כי אם מדת הדין. כפי שנאמר יקוב הדין את ההר. וזה שייך רק במדת האמת. ויש ליתן טעם כיצד נהיתה מדה זו למדת הרחמים.

ובשימת לב יש לומר כי מדת האמת היא אמצעית בתוך כל י"ג המידות. [לפי אחת השיטות]: ה' ה' אל רחום וחנן ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עוון ופשע וחטאה ונקה. נמצא שיש מידות רחמים מכאן ויש מידות רחמים מכאן והאמת בתווך, כלשון המאזניים. לומר לך שכל י"ב מידות הרחמים מימין ומשמאל מהאמת נמצאים.

ואמנם כן, האמת היא מדת הדין, ושאר כל הי"ב מידות הן מידות הרחמים, והם לפני משורת הדין. אך בלי הדין אין המדה של לפני משורת הדין ניכרת. וכדי שיהיה לפני משורת הדין צריכה להיות מבוררת מדת הדין.

והשתא דאתית להכי, נימא בה מילתא, לענין בשכמל"ו בקול בימי החול. שכל הקפידא של המלאכים היא כאשר משתמשים בשבחה שלהם לשבחה להקב"ה בתוך השבחה הגדול שלנו, בתוך קריאת שמע שאנו קוראים לשם מצוה. וכדברי המדרש רבה לעיל, שלא יאמרו כי גנוב הוא עמנו כדי לשבחה בו את בוראנו.

אבל שלא בעת ק"ש, כגון תפילת התינוקות, או בדרך לימוד וכד' אין כל קפידא כלל. ואדרבה, שבח הוא למלאכים שאנו מכבדים ומוקירים ומפרסים את שבחם.

~~~~~

וטהר לבנו לעבדך באמת המדה "אמת" בצירופה עם "סלחן"

בנוסח התפילה של ראש השנה מובא: וטהר לבנו לעבדך באמת, כי אתה אלהים אמת. והוא צירוף מובן שהצירוף לעבדך באמת כי אתה אלקים אמת, הוא אותו ענין.

לעומקו של מקרא יום הכפורים

יֵצֵא. שמדת המלפניך היא מדה שלפנים
משורת הדין ואינה בחשבון של שכר
ועונש. כדכתיב וַתִּנָּתִי אֶת אֲשֶׁר אָהֵן
וַרְסַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָרַחם.

^ ^ ^ ^

כִּי בִּעְוֹן אֶרְאֶה עַל-הַכֹּפֶרֶת
(טז, ב)

יש ליתן טעם לְאָמְרוֹ בִּעְוֹן.
ולפשוטו של מקרא יכוון הכתוב לעונן
הקטורת אשר על הכפורת, כבפסוק יג'
וַתִּתֵּן אֶת-הַקְטֹרֶת עַל-הָאֵשׁ לִפְנֵי ה'
וְכִסָּה עֲנָן הַקְטֹרֶת אֶת-הַכֹּפֶרֶת אֲשֶׁר
עַל-הָעֲדוּת וְלֹא יָמוּת.

ועל דרך הצח, יש לומר שהוא ענן
של אהבה המכסה על הכפרת
המכפרת על כל פשעים. שכן:

וְכִסָּה עֲנָן הַקְטֹרֶת בגימטריה קטנה 3
היא גימטריה קטנה של **תכסה אהבה**
ככתוב וְעַל כָּל-פְּשָׁעִים תִּכְסֶּה אֶהְבָּה
(משלי י' יב') וכאן מתגלית מדת
הרחמים **ואהבת ה'** ביפי תפארתה,
ואשר על כן נאמר בה **כִּי בִּעְוֹן אֶרְאֶה**
עַל-הַכֹּפֶרֶת.

^ ^ ^ ^

ואשר על כן ברא הקב"ה את
העולם במדת הדין **ואחר כן** שיתף
בבריאה את מדת הרחמים. לכן מידות
הרחמים נשענות על לשון המאזניים
של האמת. של הדין. **ובזה הופכת מדת**
הדין אף היא למדת הרחמים. באשר
היא מבררת את הרחמים.

ולכן הובא בנוסח התפילה
סלחן יחד עם אמת. וטהר לבנו לעבדך
באמת כי אתה סלחן. כי מדת הסלחן
מתבררת מתוך מדת האמת.

או פֶּלֶךְ לדרך זו. מדת האמת היא מדת
יקוב הדין את ההר. ובראש השנה,
דאיכא תקיעות שופר שממתקות את
הדין, אפשר לומר מדת האמת. וטהר
לבנו לעבדך **באמת כי אתה אלקים**
אמת.

אך ביום כפור שאין לנו מיתוק הדין על
ידי השופר, ועוד יתירה מזו, **שאנו**
מזכירין כל עוונותינו, אנו מזכירין יחד
עם מדת האמת את מדת הסלחנות. וטהר
לבנו לעבדך **באמת,** כי אתה **סלחן**
לישורון. שמדת הסלחן היא מעל ומעבר
למדת האמת. שמדת האמת היא לפי הדין,
לפי החשבון. אך מדת הסלחן היא לפנים
משורת הדין והאמת.

וכן מובא באוהב ישראל מאפטא, על
הפסוק בתהלים (יז, ב') **מִלְפָּנֶיךָ מִשְׁפָּטִי**

לעומקו של מקרא יום הכפורים

ולעומקו של מקרא יש לומר שהמילה יתבא שהובאה באונקלוס לתרגום של ישוב, היא גם לשון תשובה. והשעיר המשתלח הוא כנגד עשו הרשע. שנגזר עליו שלא ישוב, ולא יתיישב ביישובו של יעקב. אלא בארץ שער.

וזה שנאמר בו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (בראשית לו, ו'). מאי וילך אל ארץ, אל ארץ גזרה, אל ארץ שנגזר עליו לילך שם ולא לישב כאן.

וזה סוד השעיר המשתלח, הוא עשו, אשר בכל יום כיפור משתלח מחדש אל ארץ גזרה, מפני יעקב, וישראל ישכון לבטח בתשובה. שנאמר וישוב יעקב. והוא גם לשון ישוב וגם לשון תשובה.

ועל ידי כך לא תתקיים בעשו ברכת יצחק לעולם. שהרי יצחק ברכו והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך. ומאי כאשר תריד, נוטריקון כאשר תראהו יורד. וביום הכיפורים אין ליעקב ירידה אלא רק עלייה.

שנאמר (טז, כד') וַעֲשֵׂה אֶת-עֲלֹתָ וְאֶת-עֲלֹת הָעֹמֶם. אל תקרי עֲלֹתָ אלא

ביאור איש עתי ו ארץ גזרה

וְשַׁלַּח בֶּן-אִישׁ עֵתִי הַמִּדְבָּרָה: וְנָשָׂא הַשְּׂעִיר עָלָיו אֶת-כָּל-עֲוֹנֹתָם אֶל אֶרֶץ גִּזְרָה
(טז, כא-כב')

ארץ גזרה

תרגם אונקלוס לארעא דלא יתבא. ארץ שלא נתישבה. ויש להבין שייכות התרגום דלא יתבא לארץ גזרה.

ויש לפרש כמובא במסכת ברכות (לא.), מאי בארץ לא עבר בה איש ולא יושב אדם שם (ירמיהו ב, ו'), אם לא עבר כיצד יושב, אלא לומר לך כל מקום שגזר עליו אדם הראשון לישוב נתישבה. וכל מקום שלא גזר עליו לישוב לא נתישבה.

וכאומרם: כל מקום אשר גזר עליו לא לישוב, לא נתישבה.

והיינו ארץ גזירה, ארץ שגזר עליה אדם הראשון לא לישוב. להיות מדבר. וזה שתרגם אונקלוס אל ארץ גזרה. לארעא דלא יתבא.

לעומקו של מקרא יום הכפורים

**עלייתו, ואל תקרי וְאֵת עֵלֶת הָעָם אלא
ואת עליית העם.**

שיום כפור וקרבותיו **מעלים** את העם
לדרגה רוחנית עליונה. ואין לעשו כל
שליטה בו.

^^^^

איש עֲתִי

ואשר על כן נאמר ביד איש עֲתִי.
לפשטן של דברים, איש עֲתִי שהוא
מוכן ומזומן לכך. אך לעומקו של
מקרא היא העת המיוחדת שבה
ישראל עולים מעלה מעלה.

ועוד, שהיא עת גאולתנו ופדות
נפשנו, שאין ישראל נגאלין אלא
בתשובה.

ועוד ירמוז איש עֲתִי למלך המשיח,
בעת המיוחדת, וישלח את השעיר אל
ארץ גזירה, שם יתגזרו וישתברו
עצמותיו, שכן נצטוינו למנות עלינו
מלך, להכרית זרעו של **עמלק,** ולבנות
בית מקדשנו בב"א.

^^^^

